

AUTOFICTION – A THEORETICAL APPROACH

Sorina-Maria Victoria

PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: In a nebulous literary landscape, a textual hybrid was born in 1977, the autofiction, artificially created to fill a literary void, the open space between autobiography and fiction, where the reader concludes a novelistic pact with the author who assumes a tripartite role and bears the sign of equivalence between author, narrator and character (a homodiegetic character who signs a "nominal protocol"). The aim of this paper is to identify and analyse the debatable nature of this new literary "genre", that during its brief history, for only four decades, proved to be a prolific, but also a challenging subject for both literature and literary criticism, creating numerous debates.

Keywords: autofiction, self-fictionalization, reading pact, referential nominal protocol, fictional modal protocol.

Într-un peisaj literar nebulos, ia naștere în anul 1977 un hibrid-textual, autoficțiunea, care apare pentru a completa un vid literar, spațiul rămas liber între autobiografie și ficțiune, acolo unde cititorul încheie un pact romanesc¹ cu autorul care își asumă un rol tripartit și pune semnul echivalenței între autor, narator și personaj (un personaj homodiegetic care semnează un „protocol nominal”). Pentru teoreticianul francez Philippe Lejeune acest melanj între ficțiune și autobiografie ar fi nefiresc, întrucât protocolul modal romanesc exclude protocolul nominal autobiografic. Însă nefirescul teoreticianului Philippe Lejeune devine firesc pentru tânărul critic, Serge Doubrovsky, care prin romanul-experiment, *Fils*², combate teza teoreticianului autobiografiei și încearcă să se instaleze în căsuța lăsată liberă de către acesta: „...nu sunt deloc sigur cu privire la statutul teoretic al întreprinderii mele, nu eu sunt în măsură să-l stabilesc, dar am ținut din tot sufletul să umplu această «căsuță» pe care analiza dumneavoastră a lăsat-o goală, iar această dorință a stabilit brusc o legătură autentică între textul dumneavoastră critic și ceea ce eram pe cale să scriu”³. Astfel a luat naștere autoficțiunea⁴, cuvânt-valiză, creat de Serge Doubrovsky pentru a descrie inovațiile autoreferențiale din romanul său și pe care o definește ca: „Ficțiune alcătuită din fapte și evenimente absolut reale; sau, altfel spus, autoficțiunea de a încredința limbajul unei aventuri

¹ În roman e detaliată vizita de studii într-o universitate din New York a unui profesor francez, un „anume” Serge Doubrovsky, care îndeplinește rolul de narator, dar și de personaj principal. Deși sunt relateate la persoana I singular evenimente reale din viața autorului Serge Doubrovsky sparge canoanele autobiografiei tradiționale prin utilizarea unei cronologii și a unei sintaxe neconvenționale. Acesta chiar susține că nu va respecta regulile pe care autorul le impune cititorului în stabilirea pactului autobiografic și, apelând la memoria subiectivă, își va ficționaliza viața, pretinzând cititorului să nu perceapă romanul său, *Fils*, ca autobiografie.

² Lettre du 17 octobre, în Philippe Lejeune, *Moi aussi*, Paris, Ed du Seuil, 1984, p. 63, apud Alexandru Matei, *Omul ca animal și literatura ca autoficțiune*, prefață la Marie Darieussecq, *Schimbarea la trup*, traducere din limba franceză de Claudiu Constantinescu, Târgoviște, Editura Pandora-M, 2003, p. 4.

³ Cu origine anglo-saxonă, potrivit cercetătorului francez Mounir Laouyen, autoficțiunea provine din englezescul *faction*, format prin alăturarea lui „fact” (fapt real) cu „fiction” (ficțiune).

⁴ Definiție care apare pe coperta a patra a romanului său.

aventurii limbajului”⁵. Dar această primă tentativă de a defini autoficțiunea, va descrie, mai degrabă, stilul inovativ al acestei noi forme de autobiografie, Doubrovsky neavând pretenția de a fi dat o definiție exhaustivă.

În această tentativă de a recompune ineditul puzzle literar - autoficțiunea - lui Serge Doubrovsky i se vor alătura critici precum Philippe Lejeune⁶, Vincent Colonna⁷, Philippe Gasparini⁸, Jacques Lecarme⁹, Gérard Genette¹⁰, Arnaud Genon¹¹, Sébastien Hubier¹², Philippe Vilain¹³, Philippe Forest¹⁴, Isabelle Grell¹⁵, Serge Doubrovsky¹⁶, urmat, la scurt timp după lansarea romanului său, de autoficționari precum Allain Robbe-Grillet și Marie Darrieussecq, Chloé Delaume, Christine Angot, Hervé Guibert, Frédéric Beigbeder, Christophe Donner, Alexandre Lacroix, Philippe Sollers, iar lista **doar** din spațiul francofon¹⁷ e incompletă.

Dezbaterile acestora evidențiază punctele comune ale acestui gen de scrieri, încercând să exploreze fenomenul prin lentile istorice, dar și intertextuale. Cu toate că în 1975 Philippe Lejeune era convins că protocolul modal romanesc exclude protocolul nominal autobiografic, adică nu se mai poate vorbi de ficțiune dacă numele autorului coincide cu cel al personajului, acesta simte nevoia să nuanțeze intransigentă afirmație: „este, poate, o contradicție internă din care s-ar putea scoate efecte interesante”¹⁸, ajungând treptat să accepte acest gen de scriitură

⁵ Deși inițial era destul de reticent în privința acestui hibrid textual, Lejeune va folosi pentru prima dată termenul de autoficțiune într-un articol publicat în 1978, iar în 1984 va trata cu seriozitate acest subiect în studiul său *Autobiographie, roman, nom propre*.

⁶ Vincent Colonna publică în 1989 prima teză de doctorat despre autoficțiune, *L'autofiction, essai sur le fictionalisation de soi en Littérature*, coordonatorul acestuia fiind Gérard Genette, iar după o perioadă de 15 ani, în 2004, revine asupra acestui subiect cu o nouă abordare, de această dată cu o prezentare diacronică despre autoficțiune în studiul său, *Autofiction&autres mythomanies littéraires*.

⁷ Dedică autoficțiunii studii precum: *Est-il je? Roman autobiographique et autofiction* (2004), *Autofiction - une aventure du langage* (2008), *La tentation autobiographique: de l'Antiquité à la Renaissance* (2013), *Poétiques du je: du roman autobiographique à l'autofiction* (2016).

⁸ Jacques Lecarme, *L'Autobiographie*, Armand Colin, Paris, 1997.

⁹ Vincent Colonna afirmă că prima definiție a autoficțiunii i se datorează lui Gerard Genette într-o analiză dedicată lui Proust așa cum apare în *Palimpsestes*, Seuil, Coll. Poétique, 1982, p. 293.

¹⁰ Arnaud Genon, *Autofiction : Pratiques et théories*, Paris, Mon petit Editeur, 2013.

¹¹ Sébastien Hubier, *Littératures intimes. Les expressions du moi, de l'autobiographie à l'autofiction*, Paris, Armand Colin, 2003.

¹² Philippe Vilain, *L'Autofiction en théorie*, Paris, éditions de la transparence, 2009.

¹³ Philippe Forest, *Le Roman, le je*, Nantes, Éditions Pleins Feux, 2001.

¹⁴ Isabelle Grell, *Autofiction*, Paris, Belin, coll. 128, 2014.

¹⁵ Inițiatorul acestui fenomen literar publică imediat după lansarea cărții *Fils* și două articole „lămuritoare” „Écrire sa psychanalyse” în 1979 și „Autobiographie/ Vérité/ psychanalyse” în 1980.

¹⁶ Au fost considerați autoficționari de limbă spaniolă autori precum: Jorge Luis Borges, Carlos Fuentes, Perez Galdos, Javier Marías, Miguel de Unamuno, Mario Vargas Llosa, Enrique Vila Matas ș.a.; de limbi germanice: Herta Müller (scriitoare de origine română), Franz Kafka, Elfriede Jelinek, George-Arthur Goldschmitt, Anne Weber, Paul Nizon ș.a. În spațiul anglo-saxon: John Barth, Charles Bukowski, William Burroughs, Truman Capote, Allen Ginsberg, Jack Kerouac, Ernest Hemingway, Somerset Maugham, Henry Miller, Philip Roth, Gertrude Stein etc.; în literatura arabă au scris autoficțiune: Fadhma Aïth Mansour Amrouche, Nina Bouraoui, Maïssa Bey, Driss Chraïbi, Halassa Galeb, Rachid O, Abdellah Taïa, Malika Mokkedem, iar în spațiul literar african sunt menționați: Nafissatou Diallo, Adelaïde Fassinou, Kesso Barry, Aminata Maïga Ka, Thérèse Kuoh Moukoury, Jean-Martin Tchaptchet, Bernard Zongo. Firește că lista rămâne deschisă, iar scopul acesteia nu a fost altul decât de a arăta amploarea fenomenului la nivel global și a dovedi că autoficțiunea nu ține de futilitatea unui trend și de superficialitatea unei mode impuse, poate, de o nouă „vârstă” a literaturii, pe care publicul o cere - „realiterature”, o literatură a sincerității, dusă dincolo de granițele pudorii și profund ancorată într-o istorie, uneori, prea personală.

¹⁷ Philippe Lejeune, *Op. cit.*, p. 32.

¹⁸ Studii recente arată că Doubrovsky a conceput termenul încă de la începutul anilor '70, când apare în romanul său nepublicat *Le monstre*, prima versiunea, se pare, a ulteriorului *Fils*. În *Le monstre* a fost descoperit

puternic infuzat de subiectivism. Ba chiar, *Autobiographie, roman et nom propre*, din 1984, e considerat primul articol care tratează autoficțiunea ca o practică generală, fără a o limita la strategia doubrovskiană, considerată singulară până atunci. În articolul său, Lejeune abordează problemele tipice ale acestui tip de ficțiune precum: elementele paratextuale, efectele acestora asupra cititorului, faptele care determină perceperea unui personaj ca fiind unul real, bazându-se nu doar pe scrierile „părintelui” autoficțiunii, Serge Doubrovsky, ci și pe cele ale lui Jacques Lanzmann, care prin romanul *Le têtard* (1976) precede tehnici autoficționale precum cele întâlnite în *Fils* (1977), dar și romane care îl succed precum *Le gâteau des morts* (1982) al lui Dominique Rolins. Însă nu doar Philippe Lejeune contestă singularitatea/unicitatea demersului doubrovskian, ci și Jacques Lecarme, acesta dovedind o relație de identitate nominală între protagonist și autor în scrieri anterioare celei din 1977 – *Fils* – ca: *La vie rêvée* (1962) de François-Régis Bastide și *Monsieur Jadis* (1970) de Antoine Blondin. E evident că Serge Doubrovsky nu e creatorul acestei practici ficționale și al fenomenului literar, însă paternitatea termenului¹⁹, cu siguranță, se cuvine să-i fie atribuită. El însuși recunoaște că „nu a inventat autoficțiunea. A inventat numele, cuvântul”²⁰, așa cum a precizat și critica. Lecarme susține că autoficțiunea se află pe un teren alunecos, oscilând undeva între autobiografie și roman, afirmând, totuși, că această practică ficțională se află mai aproape de autobiografie, devenind nu chiar un sinonim al acesteia, ci un avatar, atrăgând, în același timp, atenția asupra ficționalizării realității în contextul narativ. În articolul său din 1993 *L'autofiction: un mauvais genre?* Lecarme încadrează autoficțiunea într-o categorie „bizară” de texte ce aparțin genului autobiografic, într-un sub-gen care nu și-a câștigat o prea bună reputație literară, dar în ciuda aprecierilor sale negative pledează, totuși, pentru de-marginalizarea acestei practici ficționale, care își are meritele ei. Pentru Lecarme principala caracteristică a autoficțiunii rămâne identitatea nominală a autorului-personaj-narator, protejat sub umbrela ficțiunii.²¹

Dacă Philippe Lejeune și Jacques Lecarme se poziționează în tabăra adversă celei doubrovskiene, Philippe Gasparini îi recunoaște lui Serge Doubrovsky meritele de pionierat în încercarea de a defini conceptul, dar acesta preferă o abordare mai descriptivă a noțiunii, focusându-se pe temele comune și stilul abordat, evaluând, în același timp, și relația dintre experiența real trăită și cea fictivă, re-creată în scrierile autoficționale. Conștient de mișcarea browniană a acestui fenomen literar, departe de a putea fi controlat, definit sau chiar stopat, Gasparini descrie autoficțiunea ca text autobiografic și literar care prezintă numeroase calități orale, inovație formală, complexitate narativă, fragmentare, alteritate, disparitate și auto-

cuvântul *auto-fiction*, de către un grup de cercetători, condus de Isabelle Grell și Arnaud Genon, cărora Doubrovsky le-a înmănat manuscrisul. Termenul a rămas necunoscut, însă, până în 1977, când a fost publicat *Fils*.

¹⁹ Într-un interviu acordat lui Alex Hughes de la Universitatea din Birmingham, în 1999, Serge Doubrovsky mărturisea: „Donc, je n'ai pas du tout inventé l'autofiction. J'ai inventé le nom, le mot.

<http://artsweb.bham.ac.uk/artsFrenchStudies/Sergedou/intervw.htm>, accesat la 10.08.2019.

²⁰ „Auteur, narrateur et protagoniste partagent la même identité nominale et dont l'intitulé générique indique qu'il s'agit d'un roman” *L'Autofiction: un mauvais genre, Autofictions & Cie*, Serge DOUBROVSKY, Jacques LECARME, Philippe LEJEUNE, 1993, p. 227, <http://www.fabula.org/forum/colloque99/208.php>, accesat la 12.01.2020.

²¹ Textul inițial este următorul: „Texte autobiographique et littéraire présentant de nombreux traits d'oralité, d'innovation formelle, de complexité narrative, de fragmentation, d'altérité, de disparité et d'autocommentaire qui tendent à problématiser le rapport entre l'écriture et l'expérience.” Philippe Gasparini, *Autofiction: Une Aventure Du Langage*, Paris, Éditions du Seuil, 2008, p. 331, apud Sarah Pitcher McDonough, *How to Read Autofiction*, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.648.2641&rep=rep1&type=pdf>, accesat la 08.01.2020.

comentariu, care tinde să problematizeze relația dintre scriere și experiență²². Acesta conchide că autoficțiunea este o formă complexă de autobiografie, destul de greu de definit întrucât nu dispune de obligatoriul pact între autor și cititor, însă tocmai imposibilitatea de a o încadra într-o categorie, dar și faptul că cititorii au nevoie de o îndrumare din partea criticii pentru a putea percepe acest gen de scrieri au contribuit la succesul autoficțiunii.

În decursul scurtului său istoric²³, de doar patru decenii, autoficțiunea s-a dovedit un prolific subiect, dar și provocator atât pentru literatură, cât și pentru critica literară, stârnind numeroase dezbateri. Nu puțini au fost cei care au recunoscut dificultatea de a găsi o definiție „totalizatoare” – una completă și complexă - care să înglobeze atât aparentul refuz autobiografic, cât și mult-dorita amăgire a transparenței și sincerității autorului, care să devoaleze natura muli-fațetată a conceptului ce impune noi provocări literaturii, reușind să „împropăteze” noțiuni precum adevăr, sinceritate, ficțiune, realitate.

Vincent Colonna, unul dintre teoreticienii-pionieri ai „genului” extinde minimala definiție dubrovskiană, situând autoficțiunea undeva la capătul realității, dar suspendată pe buza ficțiunii, fiind „o operă literară prin care un scriitor își inventează o personalitate și o existență, păstrându-și, în tot acest timp, *identitatea reală (numele său real)*”²⁴ [s.n. S.V.], condiția *sine qua non* pentru o lungă perioadă de timp pe care Colonna o proclamă pentru a delimita textele autoficționale de cele ficționale.

Studiul lui Colonna se concentrează, în principal, asupra explorării strategiilor de *ficționalizare de sine* – „practică străveche căreia nu i s-a dat un nume până acum”²⁵ - reușind să extindă aria textelor autoficționale prin includerea unor opere care aparțin medievalismului târziu, ca *Divina comedie* a lui Dante, până la cele reprezentative perioadei postmoderniste precum *Aleph* al lui Jorge Luis Borges. Acesta plasează primele manifestări ale scrierii autoficționale undeva la sfârșitul secolului al II-lea, când Lucian din Samosata (125-180 d. Hr.) scrie o *Istorie adevărată*, texte la persoana I, care nu pot fi catalogate ca autobiografice întrucât autorul mărturisește „scriu despre lucruri pe care nici nu le-am văzut, nici nu le-am

²²Câteva „reper istorice”- momente importante - care au contribuit la cucerirea locului autoficțiunii pe podiumul scrierilor personale, alături de autobiografie și jurnal sunt: avanpremieră din 1975 când Philippe Lejeune se întrebă în *Pactul autobiografic* dacă autorul poate deveni, în același timp, și personaj, cele două entități împărțind același nume? Răspunsul vine la scurt timp, în 1977, când Serge Doubrovsky creează un astfel de personaj în romanul său, *Fils*, dând naștere astfel unui nou termen în literatură – autoficțiunea. Același Serge Doubrovsky, în 1979, teoretizează această nouă practică ficțională în articolul *L'initiative aux mots. Écrire sa psychanalyse* („Cahiers Confrontation”, N°1, 1979), iar în 1980 își continuă munca în *Autobiographie / Vérité / Psychanalyse*, în „L'Esprit créateur”, XX, N°3, 1980. La o distanță de doi ani, în 1982, în studiul *La Littérature en France depuis 1968* întocmit de B. Versier, J. Lecarme, J. Bersani, Bordas apare o sub-sectiune intitulată *Indécidables et autofictions*, iar în 1984 termenul „autoficțiune” devine unul cu greutate prin apariția lui în *Encyclopedia Universalis* (n° 111) grație lui Jacques Lecarme. Reticent pentru o perioadă, Philippe Lejeune înțelege amploarea fenomenului pe care îl negase și tratează subiectul în studiile sale *Autobiographie, roman, nom propre* (1984) și *Moi aussi* (1986). În 1989 apare prima teză de doctorat despre autoficțiune susținută de Vincent Colonna, lucrare ce dezvoltă definiția dubrovskiană a autoficțiunii prin integrarea conceptului de „ficționalizarea sinelui”. La scurt timp, în 1992, are loc primul colocviu dedicat autoficțiunii, cu sprijinul „părinților” *genului* Serge Doubrovsky, Philippe Lejeune și Jacques Lecarme, o tradiție care nu se va pierde, ci dimpotrivă, va fi continuată de alți susținători ai fenomenului ca: Isabelle Grell, Jean-Louis Jeannelle, Catherine Viollet, Arnaud Genon ș.a. O dată cu apariția lucrării lui Manuel Alberca, *El pacto ambiguo. De la novela autobiográfica a la autoficción*, în 2007, fenomenul de o așa mare amploare în spațiul francez își depășește granițele, conceptul fiind aplicat acum și asupra operelor autorilor spanioli, suflul autoficțional ajungând, treptat, să infuzeze în literaturi și spații exotice ca: Africa, Brazilia, lumea arabă sau chiar insulele Antile. *Repères historiques. L'autofiction en quelques dates*

<http://www.autofiction.org/index.php?category/Reperes-historiques>, accesat la 14.01.2020.

²³ Vincent Colonna, *Op. cit.*, p. 30.

²⁴ *Ibidem*, p. 22.

²⁵ Lucian din Samosata, *Istoria adevărată*, Traducere de Florica Bechet, București, Editura Paideia, 2000, p. 14.

trăit, nici nu le-am aflat de la alții, și mai ales lucruri ce, de fapt, nici nu există, nici nu pot exista în niciun chip”²⁶. Considerând afirmația lui Colonna potrivit căruia autorul se află în centrul autoficțiunii, la fel ca în cazul autobiografiei, (el este și eroul), dar își transfigurează atât existența, cât și identitatea²⁷, *Istoria adevărată* a lui Lucian din Samosata e o autoficțiune *avant la lettre*, care se încadrează în categoria autoficțiunilor fantastice²⁸, așa cum le-a denumit criticul în eseul publicat în 2004, *Autofiction & autres mythomanies littéraires*, în care reia ideile din teza sa doctorală, dar principalul obiectiv constă în demonstrarea vechimii acestei practici literare, Colonna, asemenea lui Procust, încercând să încadreze o mare parte din literatura lumii în patul autoficțiunii. Autoficțiunea fantastică a netezit calea către un alt tip de autoficțiune, cea biografică²⁹, în care scriitorul este și eroul poveștii sale, dar își ficționalizează existența pornind din fapte reale, se menține mai aproape de probabilitate și creditează textul cu un adevăr mai puțin subiectiv. Colonna atrage atenția asupra diferențelor dintre autoficțiunea biografică și romanul autobiografic și memoriile, care au la bază, mai degrabă, principiul sincerității și nu pe cel al subiectivității. Cititorul trebuie să fie capabil să recunoască în autoficțiunea biografică „falsul-adevăr”, în care autorul își creează un alter-ego, are loc o mutație a scriitorului – persoana reală - într-un personaj fictiv, căruia îi acordă o mare libertate de exprimare. Construindu-și propria sa legendă, scriitorul adoptă o postură echivocă, ambivalentă și, chiar, paradoxală, în care minciuna și adevărul sunt părți egale ale mitului personal, adevărul fiind umbrit de minciună, iar minciuna primind valențe de adevăr, întrucât nu adevărul faptelor contează, ci efectul literar căutat și așteptat.

Acest tip de autoficțiune se întâlnește cel mai des în literatura contemporană, deși Colonna percepe momentul nașterii autoficțiunii biografice în 1761, o dată cu apariția romanului epistolar *Julie ou la Nouvelle Héloïse*, al lui Jean-Jacques Rousseau, o poveste despre care publicul a fost convins că este adevărată, autorul însuși fiind eroul și modelul acestei „ficțiuni adevărate”. Rousseau se joacă pentru prima dată cu această ambiguitate a

²⁶ Citatul inițial sună astfel: „l'écrivain est au centre du texte comme dans une autobiographie (c'est le héros), mais il transfigure son existence et son identité” Vincent Colonna, *Autofiction & autres mythomanies littéraires*, Editions Tristram, Auch, 2004, apud Luz Elena Herrera Zamudio, *La autoficción en el cine. Una propuesta de definición basada en el modelo analítico de Vincent Colonna*, ed. cit., p. 75.

²⁷ Vincent Colonna definește acest tip de autoficțiune astfel: „L'écrivain est au centre du texte comme dans une autobiographie (c'est le héros), mais il transfigure son existence et son identité, dans une histoire irréaliste, indifférente à la vraisemblance. Le double projeté devient un personnage hors norme, un pur héros de fiction, dont il ne viendrait à personne l'idée d'en tirer une image de l'auteur. À la différence de la posture biographique, celle-ci ne se limite pas à accommoder l'existence, elle l'invente; l'écart entre la vie et l'écrit est irréductible, la confusion impossible, la fiction de soi totale.” Vincent Colonna, *Autofiction & autres mythomanies littéraires*, ed. cit., apud Luz Elena Herrera Zamudio, *La autoficción en el cine. Una propuesta de definición basada en el modelo analítico de Vincent Colonna*, ed. cit., p. 76.

²⁸ Autoficțiunea biografică apare definită în studiul lui Vincent Colonna astfel: „L'écrivain est toujours le héros de son histoire, le pivot autour duquel la matière narrative s'ordonne, mais il affabule son existence à partir de données réelles, reste au plus près de la vraisemblance et crédite son texte d'une vérité au moins subjective — quand ce n'est pas davantage.” Vincent Colonna, *Autofiction & autres mythomanies littéraires*, ed. cit., apud Luz Elena Herrera Zamudio, *La autoficción en el cine. Una propuesta de definición basada en el modelo analítico de Vincent Colonna*, ed. cit., p. 93.

²⁹ Pentru autoficțiunea speculară, Colonna găsește următoarea explicație: „Reposant sur un reflet de l'auteur ou du livre dans le livre, cette orientation de la fabulation de soi n'est pas sans rappeler la métaphore du miroir. Le réalisme du texte, sa vraisemblance, y deviennent un élément secondaire, et l'auteur ne se trouve plus forcément au centre du livre; ce peut n'être qu'une silhouette; l'important est qu'il vienne se placer dans un coin de son oeuvre, qui réfléchit alors sa présence comme le ferait un miroir.” Vincent Colonna, *Autofiction & autres mythomanies littéraires*, ed. cit., apud Luz Elena Herrera Zamudio, *La autoficción en el cine. Una propuesta de definición basada en el modelo analítico de Vincent Colonna*, ed. cit., p. 119.

sincerității, scormonind după diverse strategii pentru a o alimenta, „tehnică” pe care o vor împrumuta și autori precum Goethe în 1774 cu *Suferințele tânărului Werther*, François-René de Chateaubriand în 1802 când apare nuvela *René* și Byron în 1812, când publică poemul, *Childe Harold's Pilgrimage*, considerat autobiografic. Din punct de vedere istoric, acestea ar fi momentele inaugurării autoficțiunii biografice, dar sub diverse alte nume ca: „roman intim”, „roman personal” sau „roman autobiografic”. Dacă în trecut autorul-narator-personaj intra în scenă cu propriul său prenume sau sub protecția unui pseudonim literar și mai puțin cu datele de stare civilă, în autoficțiunea contemporană autorul își devăluie identitatea, uneori implicând chiar și alte persoane reale în povestea sa, procedeu nu tocmai nou, întrucât Colonna regăsește această tendință și la autori ca Céline, Henry Miller, Romain Gary, David Rousset, Jean Genet, Cendrars și chiar înainte de ei, la Colette, Breton, Aragon, Hesse, Loti, Nerval, Restif, Dante, doar că în prezent, în opinia lui, acest proces este supraevaluat și se încadrează în această tendință, încărcată de superficialitate a timpurilor noastre, de a dezvălui tot ce ține de intimitate. Totuși, Colonna simte că autoficțiunea biografică contemporană a produs o resuscitare a unei literaturi apreciate, dar considerată ușor desuetă prin limbajul de modă veche, prin teoriile depășite (ca estetica impersonală sau „celălalt eu” al autorului) și avea nevoie de un neologism ca „autoficțiune” pentru a recupera noblețea acestui gen de scrieri, bazat pe iluzia biografică, procedeu, dar și stil în sine.

Colonna dezvăluie și un al treilea tip de autoficțiune, cea speculară³⁰ în care autorul nu mai apare ca figură centrală în text cum se întâmplă în autoficțiunea biografică, ci prezența sa e reflectată în text ca într-o oglindă. În autoficțiunea speculară, dependentă de tehnica „tabloului în tablou”³¹ și de metafora oglinzii, autorul intervine în ficțiune din poziție reflexivă pentru a propune un mod de lectură, așa cum întâlnim, personajul-narator numit Mark Twain, în opera sa, *Huckleberry Finn* sau personajul-narator, Marcel, din *În căutarea timpului pierdut*, ori autorul din a doua parte a romanului *Don Quijote*, publicată la zece ani după prima parte, care ne arată un Quijote indignat de minciunile pe care autorul Cervantes le spune despre el, procedeu pe care Gerard Genette, mentorul lui Colonna, îl numește metalepsă.

Acestor trei tipuri de autoficțiune, Vincent Colonna le adaugă și o autoficțiune intruzivă sau auctorială³² – o narațiune la persoana a III-a (!), întreruptă în mijlocul discursului de un autor intruziv pentru a se putea manifesta, scriitorul având un avatar – un narator, un comentator sau un povestitor care se situează la marginea intrigii, dar care își arogă dreptul de a interveni în „poveste”. Aceste intruziuni erau destul de frecvente înainte ca Flaubert să impună un narator impersonal și aveau un caracter vesel și parodic.

Prin detașarea de cercul strâmt în care erau incluse doar scrierile lui Doubrovsky, pentru Colonna autoficțiunea devine sinonim pentru orice text în care autorul își creează un sine ficțional, dar urmărind pe firul timpului evoluția acestui gen de texte, acesta reușește să îndepărteze autoficțiunea și din aria îngustă a contextului postmodern. Pentru Serge Doubrovsky și Arnaud Genon fenomenul autoficțiunii reprezenta o renaștere a scrierilor

³⁰ Asemănător picturilor care jos, într-un colț, redau întregul proces de creație ca într-o oglindă, vezi *Meninas* al lui Diego Velasquez.

³¹ Pentru autoficțiunea intruzivă sau auctorială, Colonna propune următoarea definiție: „Dans cette posture, si c'en est bien une, la transformation de l'écrivain n'a pas lieu par le truchement d'un personnage, son interprète n'appartient pas à l'intrigue proprement dite. L'avatar de l'écrivain est un récitant, un raconteur ou un commentateur, bref un 'narrateur-auteur' en marge de l'intrigue.”

Vincent Colonna, *Autofiction & autres mythomanies littéraires*, ed. cit., apud Luz Elena Herrera Zamudio, *La autoficción en el cine. Una propuesta de definición basada en el modelo analítico de Vincent Colonna*, ed. cit., p. 135.

³² Jean Francois Lyotard, *Condiția postmodernă, Raport asupra cunoașterii*, traducere și prefață de Ciprian Mihali, București, Editura Babel, 1993, pp. 35-41.

autobiografice în era postmodernă prin problematizarea asupra eului auctorial. Autorul-narator-personaj, expus în autoficțiune, apare ca o entitate fragmentată, aflată în plin proces deconstructivist, susținând și deplasând piesele acestui puzzle într-o singură direcție – în actul poetic. Această tendință de ficționalizare este, în era postmodernă, consubstanțială cu scrierea în general, dar, în special, cu scrierea despre sine, potrivit criticului Gasparini. De altfel, autoficțiunii îi sunt atribuite și alte caracteristici specifice postmodernismului: Jean Francois Lyotard³³ vorbește despre condiția postmodernă determinată de o dezvoltare a individualismului și de un proces al personalizării aflat în strânsă relație cu o „estetică de gradul al doilea” bazată pe pasișă, fragmentare și un tip de narcisism ușor exhibiționist³⁴.

Este evidentă o veritabilă divergență între autoficțiunea de tip doubrovskian și cea în concepția lui Vincent Colonna la un asemenea nivel, încât putem vorbi de două școli: pe de o parte e interpretarea livrescă și istorică a autoficțiunii în maniera lui Vincent Colonna, pentru care acest gen de scriere e sinonim cu istoria imaginară a unui Eu, omonim al Autorului, iar de pe altă parte e școala doubrovkiană, care pune accentul pe adevăr și sinceritate și proclamă, în mod exigent, existența unei relații de identitate sau chiar ipseitate între autor-narator-personaj, personajul devenind chiar un alter-ego al autorului. Așadar, pentru Doubrovsky, autoficțiunea nu e istoria imaginară a unui „eu-autor”, ci realitatea ficțională a autorului însuși – un eu multiplu privit prin lentila ficțiunii, care se creează și re-creează, ca într-un joc postmodernist, încercând să-și trăiască scrisul și lumea creată prin scris, tocmai pentru a-i descoperi sensul. În concepția lui Serge Doubrovsky autorul autoficțiunii nu-și asumă ficționalitatea, textul nu se prezintă ca o istorie imaginară, ci, mai degrabă, ca un discurs factual, autorul-narator-personaj reușind astfel să se plimbe după bunul plac, cu un cursor pe o axă imaginară între realitate și ficțiune. Poate autoficțiunea să distrugă astfel granița dintre realitate și ficțiune? Doar în aparență, întrucât discursul autoficțional e un discurs pseudo-autobiografic, în care pactul autobiografic al lui Lejeune e în permanență „falsificat” și încălcat de inexactitățile referențiale. Lui Vincent Colonna îi revine, desigur, marele merit de a fi extins aria textelor în care predomină *ficționalizarea de sine*, procedeu care nu angajează, de facto, și adevărul scriitorului și, chiar în ciuda diferențelor interpretative ale noțiunii, Colonna și Doubrovsky au deschis împreună cuvântul-valiză pandorian care permite noi strategii de lectură. Pornind de la cele două criterii prin care se distinge genul autobiografic, în concepția lui Lejeune - identitatea nominală a autorului și a personajului principal și afirmarea acestei identități, în titlu sau în prefață – Vincent Colonna stabilește două mari concepte teoretice pentru a analiza autoficțiunea – *protocolul nominal* și *protocolul modal*. Prin *protocol nominal* și toate variațiunile sale se înțelege identitatea onomastică pe care o împart atât autorul, cât și unul dintre personaje (personaj principal sau nu), iar prin *protocolul modal* se desemnează toate elementele textuale sau paratextuale care sunt valabile pentru afirmarea ficțiunii sau a referențialității, adică a veridicității. În primul caz, protocolul modal e unul ficțional, iar în cel de-al doilea, un protocol modal referențial³⁵.

Acestor protocoale de lectură, care au devenit instrumente necesare pentru receptarea și înțelegerea autoficțiunii, li se adaugă ceea ce Philippe Gasparini a numit „decalogul lui Doubrovsky”, adică zece criterii prin care se recunoaște autoficțiunea, bazându-se pe textele critice ale „părintelui” acestui gen de scrieri. Pe primul loc se situează

³³ Philippe Gasparini, *Autofiction. Une aventure du langage*, Paris, Seuil, 2008, p. 219, apud Karen Ferreira-Meyers, *Autofiction: “imaginaire” and reality, an interesting mix leading to the illusion of a genre?*, <http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=4365>, accesat la 10.11.2019.

³⁴ Vincent Colonna, *Op. cit.*, pp. 37-38.

³⁵ Stéphanie Michineau, *Autofiction: entre transgression et innovation in Ecritures Evolutives*, éd. Presses universitaires de Toulouse Le Mirail, juin 2010, p. 17-23, <http://www.autofiction.org/index.php?post/2010/07/17/Stephanie-Michineau>, accesat la 01.11.2019.

un indiciu referențial, care atestă importanța 1. „identității onomastice a autorului și a eroului narator” în autoficțiune, însă indiciului referențial i se opun indicii românești: 2. „subtitlul «roman»”, 3. „primatul narațiunii”; indicii care arată căutarea formulei narative potrivite: 4. „căutarea unei formule originale”; 5. „o scriitură care vizează «verbalizarea imediată»”, 6. „reconfigurarea timpului linear (prin selecție, intensificare, fragmentare, bruijaje)”, 7. „predilecția pentru utilizarea prezentului narațiunii”, 8. „angajamentul de a nu relata decât «fapte și evenimente reale»”, 9. „dorința/ impulsul «de a se dezvălui cu adevărat»”, 10. „o strategie de a influența cititorul”³⁶.

Și în privința acestor criterii de recunoaștere a autoficțiunii putem remarca abordări diferite, cele două accepții - doubrovskiană și cea a lui Vincent Colonna – aflându-se, din nou, la poli opuși. Dacă pentru Colonna, cel puțin până în 1989, criteriul absolut de identificare a unei autoficțiuni era criteriul numelui și ficționalizarea propriei existențe, Doubrovsky stabilește trei criterii absolut necesare pentru ca un text să poată fi inclus în inedita tagmă a lucrărilor autoficționale: echivalența onomastică, forma literară și atenția acordată procesului psiho-analitic.

Pentru Jacques Lecarme sunt suficiente criteriile precum subtitlul „roman” și criteriul onomasticii nominale pentru ca un text să devină autoficțional. Însă, alți critici, precum Gasparini și Régine Robin preferă o abordare hibridă, considerând necesară o extindere a acestor accepții și operează cu o nuanțare a dihotomiei realitate-ficțiune, sinceritate-adevăr, ego-alter-ego, autoficțiunea situându-se la granița realității, într-o zonă de frontieră, în care fanteziile, iluziile, aspirațiile, imaginile culturale înrădăcinate în scriitor au formă și conținut, criteriul care ar putea caracteriza această categorie literară fiind, potrivit lui Gasparini, hibriditatea. O definiție „frustă”, dar care înglobează criteriile cele mai importante prin care se identifică o autoficțiune o putem considera cea a Mariei Darrieussecq, pentru care acest tip de scriere reprezintă: „...o narațiune la persoana I care se prezintă drept fictivă, dar în care autorul apare în mod homodiegetic cu propriul său nume și unde verosimilitatea este o miză menținută prin multiple «efecte de viață»”³⁷. „Efecte de viață” sau frânturi de realitate ar putea reprezenta suprema particularitate a acestui gen de texte, așa cum susținea și Serge Doubrovsky: „autoficțiunea poate fi un fragment al vieții [...] un mod contemporan pentru scriitorul de a scrie despre el însuși.”³⁸ Dar Philippe Vilain se îndepărtează de concepția lui Doubrovsky și definește acest gen de scrieri ca ficțiune omonimă sau *anominale* pe care un individ o face din propria-i viață sau dintr-un fragment al acesteia. Aceste autoficțiuni *anominale* sau *quasi-autoficțiuni*, așa cum le numește Doubrovsky, reprezintă textele în care granița dintre ficțional și referențial e slab demarcată.

Suspendată undeva între real și ficțional e și autoficțiunea în concepția lui Philippe Forest, fervent apărător al „romanului eului”, cum preferă să numească acest gen de texte, în care scrisul se prelungește în viață și viața se compune din scris. Pentru Philippe Forest adevărul se manifestă sub forma ficțiunii, iar cel care își povestește viața, o transformă, în mod inevitabil, într-un roman, ajungând ca viața să se confunde cu realitatea scripturală întrucât „viața mea există numai dacă este prezentă deja în roman și eu nu exist decât în măsura în care figurez în postura unui personaj”³⁹.

E evident faptul că există o multitudine de opinii și tentative de a defini acest concept, aflat într-o continuă expansiune, iar despre întrezărirea unui consens în stabilirea unui *pattern* autoficțional nici nu poate fi vorba. Și în privința criteriilor de identificare cele mai multe

³⁶ Marie Darrieussecq, „L'Autofiction, un genre pas sérieux”, în *Poétique*, septembrie 1996, pp. 369-370.

³⁷ „L'autofiction ça peut être un fragment de vie [...] une manière contemporaine pour l' écrivain d' écrire sur soi.” Serge Doubrovsky interviu acordat lui Mélikah Abdelmoumen, anul 2011.

³⁸ Philippe Forest, *Le roman, le je*, Nantes, Pleins Feux, 2001, p. 18.

³⁹ Chloe Delaume, *La regle du je*, http://www.chloedelaume.net/?page_id=247, accesat la 12.01.2020.

opinii converg către cheștiuni comune precum: onomastica nominală și natura personajului, strategii discursive și inovații formale, complexitate narativă, efectele lecturii și ale receptării textului, originalitate, verosimilitate, subiectivitate, frânturi de realitate, într-un cuvânt, deplină libertate în a experimenta, așa cum susține și Chloe Delaume: „Un adevărat laborator. Despre scriere și viață”⁴⁰.

BIBLIOGRAPHY

1. Colonna, Vincent, *L'autofiction, essai sur le fictionalisation de soi en Littérature*, <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00006609/document>, accesat la 05.01.2020.
2. Darieussecq, Marie, *Schimbarea la trup*, Târgoviște, Editura Pandora-M, 2003.
3. Delaume, Chloe, *La regle du je*, http://www.chloedelaume.net/?page_id=247, accesat la 12.01.2020.
4. Ferreira-Meyers, Karen, *Autofiction: "imaginaire" and reality, an interesting mix leading to the illusion of a genre?*, <http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=4365>, accesat la 10.11.2019.
5. Forest, Philippe, *Le roman, le je*, Nantes, Pleins Feux, 2001.
6. Laouyen Mounir, *L'autofiction: une réception problématique*, <http://www.fabula.org/forum/colloque99/208.php>, accesat la 04.01.2020.
7. Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, București, Editura Univers, 2000.
8. Lyotard, Jean Francois, *Condiția postmodernă, Raport asupra cunoașterii*, traducere și prefață de Ciprian Mihali, București, Editura Babel, 1993.
9. McDonough Pitcher, Sarah, *How to Read Autofiction*, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.648.2641&rep=rep1&type=pdf>, accesat la 08.01.2020.
10. Michineau, Stéphanie, *Autofiction: entre transgression et innovation în Ecritures Evolutives*, éd. Presses universitaires de Toulouse Le Mirail, juin 2010, p. 17-23, <http://www.autofiction.org/index.php?post/2010/07/17/Stephanie-Michineau>, accesat la 01.11.2019.
11. Zamudio, Herrera Luz Elena, *La autoficción en el cine. Una propuesta de definición basada en el modelo analítico de Vincent Colonna*, tesis doctoral, Universidad Autónoma de Madrid, 2007.

⁴⁰ Emil Botta, *Poezii*, Cuvânt înainte de Valeriu Râpeanu. Text îngrijit, note și variante de Aurelia Batali, Editura Eminescu, București, 1979, p. 434.